

«Мектепке дейінгі және бастауыш
сынып ағылшын тілі мұғалімдерінің дидактикалық құзыреттілігін
қосымша кәсіби білім беру жүйесі арқылы дамыту» тақырыбында
Кохановер Татьяна Александровнаның
6D011900 – «Шет тілі – екі шет тілі» мамандығы бойынша философия
докторы (PhD) дәрежесін алу үшін диссертациясының
АННОТАЦИЯСЫ

Зерттеудің өзектілігі. Диссертациялық зерттеудің өзектілігі Қазақстан Республикасында білім беру мазмұнын жаңарту және үш тілді саясатты іске асыру жағдайында ағылшын тілін ерте оқыту сапасын арттыру қажеттілікке байланысты көрсетілген. Зерттеудің бірінші кезеңінде Қарағанды облысының 115 білім беру ұйымының базасында ерте шет тілін оқыту жағдайына диагностика жүргізілді, оның нәтижелері ағылшын тілін ерте оқытуды тиімді іске асыруға кедергі келтіретін тұрақты проблемаларды анықтады. Негізгі қиындықтардың қатарына білікті кадрлардың тапшылығы, мұғалімдердің мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балалармен жұмыс істеуге әдістемелік және дидактикалық дайындығының жеткіліксіздігі, сондай-ақ білім алушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, оқу материалын іріктеу мен бейімдеудегі қиындықтар жатады. Алынған деректердің ғылыми маңыздылығы мен дұрыстығы олардың Scopus базасында индекстелген журналда жариялануымен расталады.

Зерттеуді негіздеу үшін халықаралық негіздемелік құжаттарға, ең алдымен OECD Learning Compass 2030 тұжырымдамасына бағдарлану ерекше маңызға ие, ол білімді беруден ХХІ ғасырдың құзыреттілігін қалыптастыруға көшуді баса көрсетеді және педагогтің білім беру процесін жобалаушы ретіндегі рөлін айқындайды. Бұл тұрғыда мұғалімнің дидактикалық құзыреттілігі қазіргі білім беру нәтижелеріне қол жеткізудің негізгі шарты ретінде қарастырылады.

Базалық педагогикалық дайындық қазіргі педагогтердің заманауи дидактикалық тәсілдер мен цифрлық білім беру технологияларын қолдануға дайындығын әрдайым қамтамасыз ете бермейтінін ескере отырып, қосымша кәсіптік білім беру жүйесі дидактикалық құзыреттілікті мақсатты дамытудың жетекші тетігі болып табылады. Осылайша, зерттеудің өзектілігі педагогтерді даярлау мен біліктілігін арттырудың ұлттық жүйесін халықаралық бағдарлармен және нақты педагогикалық практиканың қажеттіліктерімен ғылыми негізделген үйлестіру қажеттілігімен анықталады.

Зерттеу пәні – қосымша кәсіптік білім беру жағдайында мектепке дейінгі және бастауыш мектепте оқытудың ағылшын тілі педагогтерінің дидактикалық құзыреттілігін дамыту.

Зерттеудің мақсаты – қосымша кәсіптік білім беру жүйесі арқылы мектепке дейінгі және бастауыш мектепте оқытудың ағылшын тілі педагогтерінің дидактикалық құзыреттілігін дамыту моделін теориялық-әдіснамалық негіздеу және әзірлеу және оның тиімділігін тәжірибелік-эксперименттік тексеру.

Мақсатқа жету үшін келесі **міндеттер** қойылды:

1. ағылшын тілін ерте оқыту контекстінде мектепке дейінгі және бастауыш білім беру педагогтерінің дидактикалық құзыреттілігінің мәні мен құрылымын анықтау

2. мектепке дейінгі және бастауыш білім беру жүйесінде және ҚКББ жағдайында педагогтердің дидактикалық құзыреттілігін дамыту ерекшеліктерін анықтау;

3. қосымша кәсіптік білім беру жүйесі арқылы мектепке дейінгі және бастауыш мектепте оқытудың ағылшын тілі педагогтерінің дидактикалық құзыреттілігін дамыту моделін әзірлеу;

4. ҚКББ жүйесінде мектепке дейінгі және бастауыш білім беру педагогтерінің дидактикалық құзыреттілігін қалыптастыру критерийлері мен көрсеткіштерін әзірлеу

5. мектепке дейінгі және бастауыш білім беру ағылшын тілі педагогтерінің біліктілігін арттыру курсының бағдарламасы үшін педагогтердің дидактикалық құзыреттілігін дамыту бойынша модуль әзірлеу

6. қосымша кәсіптік білім беру жағдайында мектепке дейінгі және бастауыш мектепте оқытудың ағылшын тілі педагогтерінің дидактикалық құзыреттілігін дамытудың әзірленген моделінің тиімділігін эксперименталды түрде тексеру.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық базасы отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерінде білім берудегі құзыреттілік тәсіл, функционалдық сауаттылық, жас және әлеуметтік-мәдени психология, қызмет теориясы және коммуникативті оқыту, ерте шет тілінде білім беру әдістемесі саласында әзірленген ережелер болды. Әдістемелік тірек ретінде белсенді табиғи оқытудың, баланың жақын даму аймағы, шет тілдік құзыреттілікті қалыптастырудағы сөйлеу және ойын белсенділігінің рөлі, сондай-ақ педагогтің кәсіби құзыреттілігі және ересектерге үздіксіз білім беру тұжырымдамасы туралы идеялар қолданылады.

Зерттеу әдістеріне теориялық (талдау, синтез, жалпылау, салыстыру, модельдеу), эмпирикалық (сауалнама, тестілеу, сараптамалық бағалау, сабақтарды бақылау, мұғалімдердің кәсіби қызметінің өнімдерін талдау) және статистикалық деректерді өңдеу әдістері (сипаттамалық статистика, дидактикалық құзыреттілік пен кіші шкаланың интегралды индексін есептеу, шкаланың сенімділігін бағалау, динамиканы талдау, корреляциялық талдау) жатады.

Зерттеудің ғылыми жаңашылдығы:

1. Ерте оқыту контекстінде мектепке дейінгі және бастауыш білім беру ағылшын тілі педагогінің дидактикалық құзыреттілігінің мәні мен құрылымы нақтыланды, оның тілдік және әдістемелік құзыреттіліктермен байланысы көрсетілді, дидактикалық құзыреттіліктің бес компонентті моделі ұсынылды (мақсатты, мазмұнды, технологиялық, бағалау-рефлексивті және коммуникативті компоненттер).

2. Мемлекеттік білім беру стандарттарын, «Педагог» кәсіптік стандартын, Үш тілді білім беру тұжырымдамасын және OECD Learning Compass 2030 бағдарларын ескере отырып, ҚКББ жүйесінде мектепке дейінгі және бастауыш білім берудің ағылшын тілі педагогтарының дидактикалық

құзыреттілігін дамыту ерекшеліктері теориялық тұрғыдан негізделген; дидактикалық құзыреттілік ҚКББ арқылы үнемі жаңартуды талап ететін динамикалық, нормативтік негізделген дизайн ретінде көрсетілген.

3. Мектепке дейінгі және бастауыш мектепте оқытудың ағылшын тілі педагогтерінің дидактикалық құзыреттілігін дамытудың құрылымдық-функционалдық моделі өзара байланысты модульдерді қамтитын ҚКББ жүйесі арқылы әзірленді және теориялық негізделді: бастапқы деңгейдегі диагностика, біліктілікті арттыру курстары форматында мақсатты оқыту, бақылау және рефлексия, курстан кейінгі сүйемелдеу; педагог және білім беру процесі деңгейінде модельді іске асырудың күтілетін нәтижелері анықталды.

4. Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру ағылшын тілі педагогтерінің дидактикалық құзыреттілік деңгейін бағалау үшін диагностикалық құралдар кешені әзірленді: А–Е компоненттері бойынша өзін-өзі бағалау сауалнамасы, 5-9 жастағы балалармен ағылшын тілі сабағын бақылау парағы, дидактикалық құзыреттіліктің қалыптасу критерийлері мен көрсеткіштері, сараптамалық бағалау хаттамалары, сондай-ақ дидактикалық құзыреттіліктің интегралды индексі (IDK_TOTAL).

5. Біліктілікті арттыру бағдарламалары үшін мектепке дейінгі және бастауыш білім беру ағылшын тілі педагогтерінің дидактикалық құзыреттілігін дамыту бойынша практикалық-бағдарланған жұмыс нысандарын (сабақтарды жобалау, Lesson Study, кейстер, қалыптастырушы бағалаудың тапсырмалары мен рубрикаларын әзірлеу, АКТ/ЖИ пайдалану) біріктіретін және декларативтік білімнен тұрақты дидактикалық практикаларға көшуді қамтамасыз ететін оқу модулі құрылды.

6. Дидактикалық құзыреттілікті дамытудың әзірленген моделінің тиімділігі эксперименталды түрде тексерілді: кіріс және қорытынды сауалнама деректерін салыстыру, интегралды индекс пен кіші шкалаларды есептеу, бақылау парақтарын талдау және корреляциялық талдау негізінде дидактикалық құзыреттіліктің барлық компоненттері бойынша оң динамика анықталды, бұл қалыптастырушы бағалау, рефлексия және педагогикалық климат саласында айқын көрінеді.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы кәсіби қызметтің жүйе құраушы негізі ретінде мектепке дейінгі және бастауыш білім берудегі ағылшын тілі педагогінің дидактикалық құзыреттілігі туралы ғылыми идеяларды дамытудан; оның құрылымы мен мазмұнын құзыреттілік, белсенділік және коммуникативтік тәсілдер логикасында нақтылаудан; нормативтік талаптарды, жас психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерді және ерекшеліктерді біріктіретін ҚКББ жағдайында оның даму моделін негіздеуден тұрады ерте шет тілін оқытудан тұрады. Зерттеу ағылшын тілін ерте оқыту аспектісінде мұғалімдердің педагогикалық құзыреттілігі мен үздіксіз кәсіби білімінің заманауи теорияларын толықтырады.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы қосымша кәсіптік білім беру ұйымдарының, жоғары педагогикалық білім беру мекемелерінің және мектепшілік әдістемелік сүйемелдеу жүйесінің қызметінде әзірленген модельді, диагностикалық құралдарды және оқу-әдістемелік материалдарды (біліктілікті арттыру модулін, кейстерді, сабақты жоспарлау үлгілерін, бақылау парақтарын,

қалыптастырушы бағалау айдарларын) пайдалану мүмкіндігімен айқындалады. Модель мен модуль мектепке дейінгі және бастауыш білім берудің ағылшын тілі педагогтерінің біліктілігін арттыру бағдарламаларына енгізілуі мүмкін, ал әзірленген критерийлер мен көрсеткіштер дидактикалық құзыреттілік деңгейін диагностикалау және бақылау үшін қолданылады.

Зерттеу базасы. Зерттеудің негізгі базасы «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы – Қарағанды облысы бойынша кәсіби даму институты болып табылады, онда әзірленген модуль және курстан кейінгі сүйемелдеу іске асырылды. Тәжірибелік-эксперименттік жұмысқа «Ағылшын тілін оқытудағы инновациялық технологиялар» тақырыбы бойынша біліктілікті арттыру курстарынан өткен Қарағанды облысының мектепке дейінгі және бастауыш білім беру ағылшын тілі мұғалімдері қатысты. Эксперименттің айқындаушы кезеңіне барлығы 103 педагог қатысты, оларға қатысты дидактикалық құзыреттілік деңгейіне кіріс және қорытынды мониторинг жүргізілді.

Қорғауға мынадай ережелер ұсынылады:

1-Pedagogical Content Knowledge (РСК) тұжырымдамасымен өзара байланысты және 5-9 жастағы балалармен жұмыс істеу ерекшелігін көрсететін мақсатты, мазмұнды, технологиялық, бағалау-рефлексивті және коммуникативтік компоненттерді қамтитын интегративті білім ретінде қарастырылатын мектепке дейінгі және бастауыш оқыту ағылшын тілі мұғалімдерінің дидактикалық құзыреттілігінің мазмұны мен құрылымы.

2 Мақсатты, мазмұнды, ұйымдастырушылық-технологиялық және бағалау-нәтижелі блоктарды қамтитын және құзыреттілікке, белсенділікке, тұлғаға бағытталған және мәдениетке негізделген қосымша кәсіптік білім беру жүйесінде ағылшын тілі педагогтерінің дидактикалық құзыреттілігін дамытудың құрылымдық-функционалдық моделін әзірлеудің негіздемесі.

3. Мектепке дейінгі және бастауыш буын ағылшын тілі педагогтерінің дидактикалық құзыреттілігінің критерийлері, көрсеткіштері мен деңгейлері (төмен, базалық, ілгерінді), сондай-ақ қосымша кәсіптік білім беру жағдайында оның жай-күйі мен динамикасын кешенді бағалауды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін диагностикалық құралдар кешені (сауалнама-дидактикалық құзыреттілік шкаласы, тест, сабақты бақылау парағы) әзірленді.

4. Мектепке дейінгі және бастауыш оқыту ағылшын тілі педагогтерінің біліктілігін арттыру бағдарламасының РСК-сабақтың дизайны негізінде олардың дидактикалық құзыреттілігін дамытуға бағытталған, мақсаттарды, мазмұнды, әдістерді, құралдарды және бағалауды ұштастыруды көздейтін, жұмыстың тәжірибеге бағытталған нысандарын (кейс-талдау, сабақтарды құрастыру, микрооқыту, рефлексия және т.б.) қамтитын модулі.

5. Қашықтықтан кеңес беруді, вебинарларды, сабақтарды талдауды, диагностикалық материалдармен және рефлексиялық есептермен жұмысты қамтитын мектепке дейінгі және бастауыш оқытудың ағылшын тілі педагогтерінің курстан кейінгі сүйемелдеу жүйесі, бұл оқыту нәтижелерін нақты педагогикалық практикаға көшіруді қамтамасыз етеді және дидактикалық құзыреттіліктің тұрақты дамуын қолдайды.

6. Қосымша кәсіптік білім беру жүйесі арқылы мектепке дейінгі және бастауыш мектепте оқытудың ағылшын тілі мұғалімдерінің дидактикалық

құзыреттілігін дамыту моделінің тиімділігін тексеру бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижелері.

Ғылымды дамытудың бағыттары мен мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі

Диссертациялық зерттеу Қазақстан Республикасының «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі Заңында айқындалған басым бағыттарға, Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 24 ақпандағы № 31 «Білім беру ұйымдарының педагогтері үшін кәсіби стандарттарды бекіту туралы» бұйрығына сәйкес келеді.

Диссертациялық жұмыс Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасының талаптарын көрсетеді.

Әрбір жарияланымды дайындаудағы ізденушінің үлесін сипаттау

Диссертациялық жұмыстың негізгі қағидалары 14 ғылыми еңбекте көрініс тапқан, оның ішінде:

Scopus деректер базасына кіретін журналда жарияланған бір мақала: «Introducing Teaching English to Young (Preschool) Learners in Kazakhstan». *World Journal of English Language*. – 2024. – № 8 (13). – P. 100–107 (CiteScore – 0,9; Linguistics and Language – 66%). Мақалада Қарағанды облысының 115 білім беру ұйымы мұғалімдеріне жүргізілген сауалнама нәтижелері негізінде ағылшын тілін ерте оқыту мәселелері қарастырылады. Ізденушінің үлесі – 80%.

2 оқу құралы:

– «Методика раннего обучения иностранным языкам : оқу құралы». Авторлық құқық объектісіне мемлекеттік тіркеу туралы куәлік № 17552, 14.05.2021. Оқу құралында шет тілдерін ерте оқытудың теориясы мен әдістемесі қарастырылады. Ізденушінің үлесі – 60%.

– «Teaching English to young learners : оқу құралы». Авторлық құқық объектісіне мемлекеттік тіркеу туралы куәлік № 11967, 11.09.2020. Оқу құралы мектепке дейінгі және бастауыш жастағы балаларды ағылшын тіліне оқытудың әдістемелік негіздеріне арналған және білім алушылардың жас және психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін ескере отырып, оқу үдерісінің мақсаттарын, мазмұнын, әдістері мен ұйымдастыру формаларын ашады. Ізденушінің үлесі – 80%.

ҚР ҒЖБССҚК (КОКСНВО) ұсынған басылымдардағы төрт мақала:

1. Kokhanover T. A., Kostina Ye. A. *Elementary level of communicative competence as the aim of teaching English at preschool stage // Вестник Карагандинского университета. Серия «Педагогика»*. – 2019. – № 1 (93). – С. 24–29. Мақалада балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, мектепке дейінгі кезеңде ағылшын тілін оқытудың мақсатты бағдары ретінде коммуникативтік құзыреттіліктің элементарлық деңгейін қалыптастыру негізделеді. Ізденушінің үлесі – 80%.
2. Коханов Т. А., Жетписбаева Б. А., Асылбек Т. Д. *Problems of continuity of English language curricula of preschool institutions and elementary schools in Kazakhstan // Наука и жизнь Казахстана*. – 2018. – № 1 (54). – С. 105–107. Мақалада Қазақстандағы мектепке дейінгі және бастауыш білім беру

деңгейлерінде ағылшын тілін оқыту мазмұны мен мақсаттарының сабақтастығы мәселелері талданып, оқу бағдарламаларын үйлестіру қажеттілігі негізделеді. Ізденушінің үлесі – 75%.

3. Kokhanover T. A., Petrova M., Uteubayeva E. A. *Didactic approach to the process of communicative competence formation // Вестник Карагандинского университета. Серия «Педагогика»*. – 2020. – № 4 (100). – С. 79–84. – DOI: 10.31489/2020ped4/79-84. Мақалада коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудың дидактикалық тәсілі ұсынылып, ол оқу үдерісін мақсатты әдістемелік жобалаудың нәтижесі ретінде қарастырылады. Ізденушінің үлесі – 80%.
4. Кохановер Т. А., Ибрагимова Г. К., Бердалиев Д. Т., Жанкина Б. Ж. *Когнитивные и методические аспекты раннего овладения английским языком: международный и казахстанский опыт // Өрлеу. Ұздіксіз білім жаршысы – Вести непрерывного образования*. – 2025. – № 3 (50). – С. 122–130. Мақалада халықаралық және қазақстандық тәжірибені талдау негізінде ағылшын тілін ерте оқытудың когнитивтік және әдістемелік негіздері ашылады. Ізденушінің үлесі – 75%.

Web of Science деректер базасына кіретін ұжымдық монографиядағы бір мақала:

Kokhanover T. A., Uteubayeva E. A. *The approaches to teaching English to preschool children and their efficiency // Social capital: vectors of development of behavioral economics : collective monograph*. – Bulgaria : ACCESS Press Publishing House, 2021. – Р. 5–18. Ізденушінің үлесі – 80%.

Алты жұмыс халықаралық ғылыми-практикалық конференциялар материалдарының жинақтарында және басқа да мерзімді басылымдарда жарияланған.

Диссертациялық зерттеудің құрылымы. Диссертация кіріспеден, екі тараудан, қорытындыдан, пайдаланылған дереккөздер тізімінен және қосымшалардан тұрады.

Кіріспеде тақырыптың өзектілігі негізделеді, зерттеудің объектісі, пәні, мақсаты мен міндеттері айқындалады, гипотеза, жетекші идея тұжырымдалады, ғылыми жаңалығы, теориялық және практикалық маңыздылығы ашылады, зерттеу нәтижелерін кезеңдері, әдістері, базасы, сынақтан өткізу және енгізу ұсынылады.

«Қосымша кәсіптік білім беру жүйесі арқылы мектепке дейінгі және бастауыш білім беру ағылшын тілі педагогтерінің дидактикалық құзыреттілігін дамытудың теориялық-әдіснамалық негіздері» тақырыбындағы **бірінші тарауында** ағылшын тілі педагогінің дидактикалық құзыреттілігінің мәні мен құрылымы ашылады, оның тілдік және әдістемелік құзыреттіліктермен өзара байланысы, ерте шет тілін оқыту жағдайындағы даму ерекшеліктері талданады; нормативтік құжаттарға, тұжырымдамалар мен тәсілдерге талдау жүргізіледі, дидактикалық құзыреттіліктің мазмұнына әсер ететін; оның даму моделі ДПО жүйесінде негізделеді, модельді іске асырудың күтілетін нәтижелері тұжырымдалады.

«Қосымша кәсіптік білім беру жүйесі арқылы мектепке дейінгі және бастауыш білім беру ағылшын тілі педагогтерінің дидактикалық құзыреттілігін

дамытудың әзірленген моделінің тиімділігін тексеру жөніндегі тәжірибелік-эксперименттік жұмыс» **екінші тарауында** тәжірибелік-эксперименттік жұмысты ұйымдастыру және әдістемелік аппарат ұсынылған, эксперименттің іріктемесі мен кезеңдері (анықтаушы, қалыптастырушы, бақылау) сипатталған, енгізілетін модуль мен курстан кейінгі сүйемелдеу нысандарының мазмұны ашылған, дидактикалық құзыреттіліктің кіріс және қорытынды диагностикасының нәтижелері келтірілген, динамика көрсеткіштері мен индекстер есептелді, сандық және сапалық деректер талданды, әзірленген модельдің тиімділігі және оны іске асыру шарттары туралы тұжырымдар жасалды.

Қорытындыда зерттеудің теориялық-әдіснамалық және тәжірибелік-эксперименттік кезеңдерінің қорытындылары шығарылады, қосымша кәсіптік білім беру жүйесі үшін негізгі тұжырымдар мен практикалық ұсынымдар тұжырымдалады, мектепке дейінгі және бастауыш оқытудың ағылшын тілі педагогтерінің дидактикалық құзыреттілігін дамыту саласындағы одан әрі зерттеулердің болашақ бағдарлары белгіленеді.